

Alkotmány, nemzet és identitás III.

A történeti alkotmány
vívmányainak helye a magyar
alkotmányos rendszerben

Kéri Veronika

2021. július

A történeti alkotmány vívmányai

Kéri Veronika

Absztrakt: Magyarországon 1949-ig történeti alkotmány volt érvényben, amely a történelmi fejlődés különböző időszakában alkotott törvényeket és a hosszú századok alatt kialakult szokásjogi szabályokat foglalta magában. Kartális alkotmányról először az 1949. évi XX. törvény kapcsán beszélhetünk, amely egy diktatúra oktrojált alkotmánya lévén nem tartozik a szerves alkotmányfejlődés folyamatába. Az Alaptörvény a történeti alkotmány majdnem 1000 éves hagyományát a jogfolytonosság problémájának szem előtt tartásával valamelyest újra az alkotmányos rendszer részévé tette, amennyiben az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében kötelező értelmezési keretté emelte azt. Arról, hogy ez a mozzanat mennyiben vezette vissza a történeti alkotmányt a magyar alkotmányos rendszerbe, megoszlanak a vélemények. Azt a következményt azonban kétségtől maga után vonta, hogy a történeti alkotmány vívmányainak fogalmával komolyabban és mélyebben foglalkozik mind a szakirodalom, mind az alkotmány értelmezésére elsősorban hivatott alkotmánybíróság. Jelen tanulmányban a magyar történeti alkotmány jelentőségének bemutatására vállalkozom.

Előző tanulmányaimban az alkotmányos identitás fogalmával, annak különböző aspektusainak bemutatásával foglalkoztam, így óhatatlanul is szó esett a történeti alkotmány vívmányainak újszerű, az Alaptörvény által meghonosított fogalmáról. Mind az alkotmányozó, mind az Alkotmánybíróság szoros összefüggésbe hozta az alkotmányos önazonosság kérdését a történeti alkotmány vívmányaival, így a magyar állam identitásának kérdését vizsgálva megkerülhetetlen e vívmányok körülhatárolása. Elsőként Magyarország alkotmányfejlődésének fogalmi alapjait tekintem át, ezt követően az Alaptörvény

által nyújtott támpontokat, az ezzel összefüggő szakirodalmi álláspontokat, valamint alkotmánybíróági gyakorlatot mutatom be. Végezetül pedig a történeti alkotmánynak egy speciális, nemzeti jelenségét elemzem, amely évszázadokon átívelően, a mai napig hatóan alakította a magyar közjogi rendszert: ez a szentkorona-eszme története.

Fogalmi alapok

A történeti alkotmány vívmányainak magyar jogrendszerben betöltött helyét vizsgálva elsőként azt a kérdést kell feltennünk, mit is nevezünk alkotmánynak? Erre a kérdésre azt gondolnánk, létezik egy egységes, mindent magában foglaló definíció, ennek ellenére a válasz valamelyest megközelítés kérdése. Napjaink általánosan elfogadott meghatározása szerint az alkotmány *„egy olyan alaptörvény amelynek feladata a nemzeti egység szimbólumának kifejezésre juttatása, legfőbb értéke az egyéni szabadság és ezáltal az államhatalom korlátozottságának elismerése.”*¹ Ugyanakkor hozzá kell fűznünk azt is, hogy egy demokratikus alkotmány nem csupán a politikai hatalom korlátait és a hatalmi döntések kereteit határozza meg, hanem *„az egész közélet közjót szolgáló tartalmát, mint a politikai, gazdasági, kulturális és szociális viszonyok alapvonásait.”*²

Az alkotmányoknak két nagy kategóriája, típusa jött létre a történelem során: a kartális, valamint a történeti alkotmány. Kartális alkotmányról akkor beszélünk, amikor a legfőbb alkotmányos szabályok egy a jogforrási hierarchia csúcsán álló törvénybe rendezve kerülnek elfogadásra az alkotmányozó hatalom által.³ *„A kartális alkotmány mellett a szokásjognak kisebb szerep jut, mint a történeti alkotmány esetében. Előnye, hogy könnyen hozzáférhető és értelmezhető. Hátránya, hogy egy adott történelmi pillanat terméke, amit később módosítani kell, de ez általában nehézkes, formákhoz kötött.”*⁴ A kartális alkotmányok kora a 19. században köszöntött be, azóta azonban Európában is meghatározó alkotmánytípussá vált.

A történeti alkotmányokra gyakran „íratlan” alkotmányként is hivatkoznak, azonban ez nem teljesen állja meg a helyét. A történeti alkotmány körébe tartozó joganyag nagy része ugyanis egykor írott jogként volt érvényben. Az alkotmányok e fajtájának lényege, hogy *„a történelmi fejlődés különböző időszakaiban alkotott törvényeket és a hosszú századok alatt szervesült szokásjogi szabályokat foglalja magában.”*⁵ Ebben az esetben azonban – ellentétben a kartális alkotmánnyal – nem egy

egybeszerkesztett legfőbb törvényről van szó. Azt az alkotmányt nevezzük így, „*amely egy adott ország történelmi fejlődése során folyamatosan jön létre, létezik és alakul, úgy, hogy az alkotmányt alkotó alkotmányjogi szabályokat a történelmi fejlődés folyamán megszülető, egymást felváltó, kiegészítő, módosító törvények, más alkotmányjogi jellegű jogszabályok, illetve a szokásjog szabályrendszere foglalják magukban.*”⁶

Összefoglalva a lényegét, mindez azt jelenti, hogy a történeti alkotmány „*folyamatosan, a történelmi fejlődés során megszülető újabb és újabb törvényekben és más alkotmányjogi jellegű jogszabályokban valamint a folyamatában fejlődő szokásjogban él és változik.*”⁷

Magyarország vonatkozásában az alkotmányos rendszer történelmi múltját illetően a következőket fontos kiemelni. Az alkotmány szó eredetét illetően nem egységes a szakirodalom. Horváth Attila például Széchenyi Istvánhoz köti annak megalkotását - a részvény, alapítvány stb. műszavainkkal együtt -, amelynek jelentése: alkotás az ember szellemi-fizikai tevékenysége révén.⁸ Zétényi Zsolt szerint e szó az „alkot” töből származik, amely alkotás értelmében már a 16. század közepén jelen volt a magyar nyelvben. „Constitutio” értelmében pedig már 1780 körül alkalmazták országszerte.⁹

Magyarországon egészen 1949-ig történeti alkotmányról beszélhetünk, az első kartális alkotmány a kommunista diktatúra oktrojált alkotmánya volt, amely nem rendelkezett kellő legitimitással. Ez a későbbiekben tárgyalt jogfolytonosság kérdése miatt bír jelentőséggel. Magyarország tehát 1949-ig a történeti alkotmány talaján állt.

Pontosan mely jogszabályok, szokásjogi normák tartoznak e körbe, mely időtávlatban lehet vizsgálni a történeti alkotmány létét és különösen: a történeti alkotmány beazonosítását követően hogyan azonosítjuk annak vívmányait? E kérdésekre már sokkal összetettebb és megosztóbb válaszok születtek, mind a szakirodalom, mind az alkotmány értelmezésére hivatott szervek részéről. A következőkben erről nyújtok rövid áttekintést.

Az Alaptörvény szövege és a jogfolytonosság kérdése

A rendszerváltozás és a jogfolytonosság dilemmája

A rendszerváltozás (világnézeti) kompromisszumok tömkelegének keretében valósult meg, aminek lenyomata az akkor születő ideiglenes, úgynevezett '89-es alkotmányon

is látható volt. Találó Horváth Attila jellemzése erről az alkotmányról: *„az olyan színtelen-szagtalan alkotmány volt, hogy gyakorlatilag az se derült ki róla, hogy melyik ország alkotmánya. Semmi nem utalt rá különösebben, hogy ez a magyar alkotmány lenne, miközben az alkotmányjog a „legnemzetibb” jogág, ott jönnek elő leginkább a nemzeti sajátosságok.”* Éppen ezért Magyarországon az alkotmányozás kérdése a rendszerváltástól kezdve napirenden volt, azonban a konzervatív oldal 2010-ben történt kétharmados győzelméig ezzel adós maradt a törvényhozó hatalom. Ezt követően a konzervatív oldal számára nem volt kérdés, hogy az alkotmányozás a ciklus legfőbb prioritásai közé tartozik.

Az alkotmányozás folyamatából a témánk szempontjából kiemelkedő jelentőséggel a jogfolytonosság kérdése bír, pontosabban az, hogy miként viszonyul az új Alaptörvényünk a történeti alkotmányhoz, valamint az 1949-es kommunista alkotmányhoz. Egy kartális alkotmány ugyanis – amint azt a bevezetőben is hangsúlyoztam – egy egységes (alap)törvényben elfogadott normák összessége, amelyek így nem olvadnak olyan szervesen a történelmi fejlődésbe, nem olyan rugalmasak mint a történeti alkotmány. Ennek ellenére szükség van egy történelmi keretre, így az Alaptörvény sem létezhetett a történeti alapok pontos meghatározása nélkül, légtüres térben lebegve. Az alkotmányozónak tehát a következő alapvető kérdésekkel kellett szembenéznie: hogyan viszonyul az Alaptörvény a történeti alkotmányhoz, illetve hogyan viszonyul az 1949. évi XX. törvényhez, a történeti alkotmány jogfolytonosságát megszakító oktrojált alkotmányhoz és a diktatúra természetes jogfejlődést felborító éveire?

Varga Zs. András a következőképpen fogalmazta meg a dilemmát: *„A történeti alkotmány 1946-ban ismert korpuszának felélesztése, ismételt hatálybaléptetése nem volt kivitelezhető, mivel 65 év jogi változását, a jogszabályokon alapuló közjogi aktusok és magánjogi ügyletek érvénytelenítése nem képzelhető el. A történeti alkotmánnyal való folytonosság figyelmen kívül hagyása viszont azt jelentette volna, hogy gyökértelen lesz az új magyar alkotmányosság, akár a jogállami alapok is hiányoznak. Látnunk kell, ha reálisak akarunk lenni, és ha a tényeket nem akarjuk felülről, hogy a történeti alkotmányunk elvetése a jog és a jogállam tudatos elvetését jelentette Magyarországon.”¹⁰*

Az Alaptörvény szövege

Már az „alaptörvény” elnevezés is azt az elkülönülést volt hivatott hangsúlyozni, ami a (történeti) alkotmány és az abba ágyazódó, annak részét képező, de azzal nem azonos Alaptörvény között fennáll. Az alkotmány ebben az esetben magában foglalja az Alaptörvényt, de mindenképpen több annál. Ettől függetlenül vitán felül áll, hogy Magyarország kartális alkotmánya a normahierarchia csúcsán elhelyezkedő Alaptörvény.¹¹

A jogfolytonosság kérdésével az Alaptörvény nem maradt adós, szövegében több ízben megjelenik a történeti alkotmány. A preambulum funkcióját betöltő „Nemzeti Hitvallás” szövege szerint *„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”* Ezt követően a jogfolytonosság kérdésére is kitérve megállapítja: *„Nem ismerjük el történeti alkotmányunk idegen megszállások miatt bekövetkezett felfüggesztését. Tagadjuk a magyar nemzet és polgárai ellen a nemzetiszocialista és a kommunista diktatúra uralma alatt elkövetett embertelen bűnök elévülését. Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.”* Az Alaptörvény hetedik módosításával¹² egy újabb történeti alkotmányra hivatkozó passzussal bővült a Hitvallás, amely szerint: *„Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége.”*

Az Alaptörvény azonban nem csupán preambulumba, de tételes jogi rendelkezései közé is beemelte a történeti alkotmányt. Az R) cikk (3) bekezdése szerint *„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”*

Hogyan értelmezhetőek az Alaptörvényben foglaltak?

Hatályos joganyag vagy értelmezési elv?

A történeti alkotmányra történő hivatkozást egyfelől tekinthetjük egyfajta szimbolikus gesztusnak, vagy örökségfelmutatásnak, amely csak kivételes esetben határozza meg a jelen döntéseit, tehát szempontjai nem igazán érvényesülnek az érdemi jogalkotói és jogalkalmazói döntések során.¹³ A másik oldalról a történeti alkotmány vívmányai

az Alaptörvény tételes jogi rendelkezése által részévé, hivatkozási alapjává váltak a hatályos jog alapján hozott jelenkori döntéseknek is.

A legfontosabb kérdés mindezek alapján a következő: az R) cikk (3) bekezdése szerint a történeti alkotmány a tételes jog részévé vált, tehát újra hatályba lépett volna? A szakirodalomban megfogalmazott álláspontok többsége és az Alkotmánybíróság szerint a történeti alkotmány egyértelműen hatálytalan joganyag maradt, esetében csupán az egyes jogintézmények történeti gyökereinek figyelembevételéről, egyfajta kiegészítő értelmezési elvről lehet szó. Ugyanakkor másfajta, az R) cikk (3) bekezdést aggályosnak tartó vélemények is napvilágot láttak.

Van például olyan álláspont, amely szerint az Alaptörvényben szereplő „összhang” kifejezés¹⁴ félrevezető lehet, hiszen az összhang követelményéből következik, hogy amennyiben nincsen összhang, úgy a két joganyag közül választani kell egyet, amelynek elsőbbsége van a másikkal szemben. E megközelítés szerint itt egy kollízió feloldásáról van szó a hatályos és a történeti joganyag között, amelyre nincsen kellő iránymutatás.¹⁵ Varga Zs. András ezzel szemben úgy érvel, hogy ahhoz, hogy a történeti alkotmány alkalmazható legyen, három feltételnek kellene teljesülnie: érvényesnek, hatályosnak és azonosíthatónak kell lennie. Mivel álláspontja szerint ennek a bizonytalan tartalmú jogi fogalomnak csak egy hosszú folyamat eredményeként lehet kikristályosodott értelme, arra a következtetésre jut, hogy a történeti alkotmány ma nem alkalmazható, a normák valójában nem léptek hatályba, inkább csak identitásképző elemként jelennek meg. A történeti alkotmány értelmezési keretként került meghatározásra, de ettől függetlenül hatálytalan joganyag maradt.¹⁶

Szintén ezt az álláspontot erősíti, miszerint a magyar jogrendszer tetején egy egységes írott jogi dokumentum, az Alaptörvény áll. A jogszabályok pedig hierarchikus rendben alatta helyezkednek el, azzal minden esetben összhangban kell lenniük¹⁷ Így fel sem merülhet, hogy létezne az Alaptörvény írott szövegén felül álló norma, amelyhez annak igazodnia kellene.

A történeti alkotmány időbeli kerete

A ténylegesen a történeti alkotmány körébe tartozó joganyag tekintetében az első és legfontosabb beazonosításra váró kérdés, hogy az meddig nyúlik vissza a történelemben, amikor ezen jogforrásokat kutatjuk, mely normák vehetőek figyelembe? Ebben a kérdésben a szakirodalom sem egységes, egyetértés csupán

abban van, hogy ennek jövőbeli kidolgozása is az Alkotmánybíróság feladatai közé tartozik.

Ami az időintervallumot illeti, a magyar történeti alkotmányt sokan egészen a vérszerződésig vezetik vissza. *„A történészek körében ugyan vitatott, hogy sor került erre a szertartásra, de a későbbi közjogi felfogás szempontjából ennek nincs jelentősége”* – mondja Horváth Attila.¹⁸ A szerző egy másik írásában egyébként Szent Istvántól a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások eredményeként megalkotott 1989. évi XXXI. törvényig veszi végig a történeti alkotmány legfőbb értékeit.¹⁹

Erdélyi László szerint a magyar közjogi gondolkodás, valamint a rendi alkotmány hétszáz éves. *„Ennyi ideje annak, hogy a törvényhozó jog gyakorlásában nemcsak a király és főpapi, főtisztai tanácsa vesz részt, hanem a XIII. században keletkezett új, örökölhető, tehát függetlenebb nagybirtokok urai és a királyi uradalmakból kivált köznemesek is vagy személyesen vagy követeik útján.”*²⁰

Trócsányi László szerint a történeti alkotmány tekintetében létezik egy szűkebb időkeret: álláspontja szerint valószínűleg az 1848. évi törvények tartoznak ide, azt követően pedig a kiegyezési törvénytől az első világháborúig kell figyelembe venni a jogszabályokat.²¹ Mások szerint nem zárhatók ki történeti korok e körből, hiszen bármely kor joganyaga lehet vívmányok hordozója, legfeljebb egyes jogszabályok, szokásjog, döntések zárhatók ki.²²

A vívmány fogalmának lehetséges értelmezései

Technikai értelemben a vívmány kifejezést az európai jogból vette át az alkotmányozó, legalábbis a vívmány hasonló az *acquis communautaire* fogalmához. Az *acquis communautaire* a közösségi értékrend már elért eredményeit foglalja magában. A magyar jogba bevezetett „vívmány” fogalom ebből kiindulva, ebben az értelemben olyan jogi megoldásokat jelent, amelyek korábbi korok érvényes és hatályos joganyagában öltöttek testet, azonban a jogértelmezésben ma is irányadóak lehetnek.²³

Már e fenti összegzésből is jól látható, hogy a vívmány meghatározása még a történeti alkotmányként felhívható joganyag időbeli lehatárolásánál is nehezebb feladat. A vívmányok végső meghatározása természetesen ugyancsak az Alkotmánybíróság

feladata lesz, azonban a szakirodalom eltérő megközelítései ebben az esetben is érdekesek.

A fentebbi megközelítés igencsak tág teret enged a vívmányok meghatározására, hiszen ezek alapján bármely közösségi (akár közös Európai) érték azonosítható vívmányként. Jakab András szerint a vívmány kifejezésre azért volt szükség, hogy a rendi államhoz kötődő elemeket kiszűrjék az alkalmazandó, számításba vehető jogintézmények közül.²⁴ Ezzel szemben Sólyom László érvelése szerint a vívmányok csak úgy értelmezhetőek, ha ezalatt a „láthatatlan alkotmányt”²⁵ értjük, amelynek helyébe kerülnek a tárgyalt vívmányok.²⁶

A történeti alkotmány vívmányainak, mint az értelmezési keret egyik fontos elemének körülhatárolásához már a vonatkozó Alkotmánybírósági határozatok elemzése is szükséges, a következő fejezetben ennek rövid bemutatása következik.

A magyar Alkotmánybíróság a történeti alkotmányról

Az Alkotmánybíróság már az Alaptörvény, és benne az R) cikk elfogadása előtt is foglalkozott az elé került kérdéskör releváns jogtörténeti előzményeivel. Ez akkoriban nem volt az Alkotmány által előírt jogi kötelezettsége, de sok esetben szükséges volt, hogy az érintett jogintézményeket a maguk történetiségében, az előzményekkel együtt interpretálja. A jogtörténeti háttér ezért több, 2010 előtti alkotmánybírósági határozatban is fellelhető.²⁷ Az Alkotmánybíróság azonban a rá kötelező érvényű értelmezési elv alapján az Alaptörvény hatálybalépése óta számtalan esetben vette alapul a történeti alkotmányt és állapította meg egy-egy jogintézmény kapcsán, hogy azok vívmányként értékelendők. Kötelező értelmezési keretről lévén szó, rengeteg alkotmánybírósági határozat hívja fel a tárgyalt passzust, a következőkben ezek közül mutatok be néhány példát.

Az egyik első, elvi súlypontokat is meghatározó történeti alkotmányra hivatkozó alkotmánybírósági határozat a 33/2012. (VII. 7.) AB határozat volt.

A testület e határozatában kifejtette, a szabály [(R) cikk]) nem önmagában a történeti alkotmányt, hanem annak vívmányainak jelentőségét hangsúlyozza. Kiemelte továbbá, hogy a történeti alkotmány vívmányainak körét az Alkotmánybíróságnak kell meghatároznia, valamint *„a magyar történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumához tartozik annak elfogadása, hogy a XIX. században végbement polgári*

átalakulást konstituáló törvények a történeti alkotmány részét képezik. E törvények teremtették meg - nem jelentéktelen előzmények után - azt a szilárd jogintézményi alapot, amelyre a modern jogállam épül.” E megállapítás a szakirodalmi megközelítéseknél említett időhorizont vonatkozásában nyújt eligazítást. Ezek szerint a 19. századi, polgári átalakuláshoz kapcsolódó törvények mindenképpen a történeti alkotmány részét képezik. Hogy ezen túlmenően, korábbi korok joganyagai részét képezhetik-e a vívmányoknak, e határozatból nem derül ki. A 33/2012-es határozat jelentőségét az is növeli, hogy a testület kimondta, a bírói függetlenség elve annak minden elemével minden kétséget kizáróan vívmány, *„így olyan értelmezési alapelv az Alaptörvény előírása alapján, amely mindenkire kötelező, és amelyet az Alaptörvény más szabályai lehetséges tartalmának feltárásakor alkalmazni kell.”* A testület tehát az e körbe tartozó konkrét jogintézmények beazonosítását is megkezdte.

6/2013. (III. 1.) AB határozatban az egyházakra vonatkozó rendelkezések vizsgálatakor a testület kimondta, hogy *„az egyházak számára hazánk új demokráciája és alkotmányos rendje kezdetétől (1990-től, vö. Nemzeti hitvallás) érvényes, kiemelt önállóságot biztosító, sarkalatos törvényeinkben (Lvt., Ehtv.) rögzített hivatkozott szabályok történeti alkotmányunknak a vallásszabadság terén elért vívmányaival alkotnak szoros egységet, és az Alaptörvény VII. cikk (1)–(2) bekezdésének védelme alatt állnak.*” A testület tehát a vallásszabadsághoz kapcsolódó vívmánynak minősíti az egyházak jogállásának kérdését, de itt nem áll meg, amennyiben korlátot állít az Országgyűlés esetleges jövőbeni döntései elé is: *„az Országgyűlés tehát már nem dönthetne úgy az Alaptörvénnyel összhangban, hogy a vallási közösségek jogi formában történő működéséhez egyáltalán nem alakít ki speciális „egyházi” jogállást. Az Alaptörvénnyel ellentétes lenne, ha a vallási közösségek csak egyesületi vagy más általánosan – a vallásszabadságra tekintet nélkül – igénybe vehető jogi formában működhetnének Magyarországon, és nem létezne sajátos, a vallásszabadságra tekintettel többlet-autonómiát biztosító jogi forma.*” A bíróság tehát a történeti alkotmány vívmányaira hivatkozva vezette le, hogy mely döntés lenne biztosan alaptörvény ellenes az egyházak jogállása tekintetében.

A 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, az úgynevezett „kvótahatározat”, amely az alkotmányos identitás fogalmát is meghonosította az alkotmánybírói gyakorlatban, szintén elemzi, ugyanakkor taxatív fel is sorolja a történeti alkotmány vívmányainak egy szűk körét. A testület kimondta, hogy *„Magyarország alkotmányos önazonossága*

nem statikus és zárt értékek jegyzéke, ugyanakkor több olyan fontos összetevője kiemelhető példálódzó jelleggel, amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a velünk élő nemzetiségek védelme. Egyebek mellett ezek történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik.”

A testület tehát egyfelől újabb értékeket nevesített, bővítve ezzel a biztosan a vívmányok körébe tartozó kört, másfelől szorosan összekapcsolta az alkotmányos identitás fogalmát a történeti alkotmány vívmányaival, hiszen egyazon értékhalmozatot mindkét fogalommal jellemezte. Ez nem meglepő annak fényében, hogy a határozatban az alkotmányos identitásra többször „történeti alkotmányon alapuló önazonosságként” hivatkozik.

Az eddig bemutatott határozatok jórészt olyan, európai, illetve univerzális értékeket soroltak a vívmányok körébe, amelyek a demokratikus országokban általában jelen vannak, azonban vannak ezeknél kevésbé evidens, a testület által nevesített jogintézmények is. A 14/2020. (VII. 6.) AB határozat az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló törvény utólagos normakontroll eljárása befejezéseként született. A határozat érdekessége tárgyában rejlik. A testület ugyanis a jogtörténeti premisszákat elemzését követően megállapította, hogy „a magyar jogrendszerben évszázados múltra tekint vissza az erdők megóvására vonatkozó állami kötelezettségek előírása, az erdők tulajdoni formájától függetlenül. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság az állami és magántulajdonú erdők megóvásának kötelezettségét a történeti alkotmány olyan vívmányának tekinti, melyet az Alaptörvény értelmezése során az R) cikk (3) bekezdésének megfelelően figyelembe kell venni.” Az erdők megóvására irányuló állami kötelezettség tehát tulajdoni formától függetlenül a vívmányok körét bővíti, ami a vallásszabadság, bírói függetlenség és hatalommegosztás univerzális értékei mellett mindenképpen új megvilágításba helyezi a testület R) cikk biztosította mozgásterét.

A történeti alkotmány identitásképző ereje: a szentkorona-eszme történelmi jelentősége

A szentkorona-eszme említése a történeti alkotmány kapcsán több okból kifolyólag is elengedhetetlen. Egyfelől egy nagyon sajátos, nemzeti jelenségről van szó, amely összefonódott Magyarország egyedi történelmi múltjával és jelentéstartalma, felhasználásának körülményei is mindig az adott kor szükségleteihez igazodtak, miközben közjogi tartalmának magja ugyanaz maradt.

Az elmélet egy szokásjogi gyűjteményben, a Werbőczy István által szerkesztett Tripartitumban kelt életre, bár gyökerei korábbra nyúlnak vissza. Később azonban különböző jogforrásokon keresztül az írott jog részévé is vált, így egyértelműen a történeti alkotmány részeként kezelendő.²⁸ Alkotmányjogi jelentősége pedig óriási, hiszen ez az elmélet magyarázta évszázadokon át a szuverenitás, a legfőbb hatalom eredetét és annak gyakorlásának kereteit, miközben a most hatályos Alaptörvény Nemzeti Hitvallása is említést tesz róla, így napjainkban sem elhanyagolható a hatása.

A Tripartitum keletkezése

A 15. században Magyarországon a jogszokások uralkodtak. Ez leginkább azt jelentette, hogy a tanult jogtudósok által valamelyest ismertté váltak ezek a normák, azonban a jogi életben nem kerültek konzekvens alkalmazásra. E tekintetben a törvényekről is ugyanez mondható el. A jogalkalmazásra és alanyaira is általános bizonytalanság és bizalmatlanság volt jellemző a „jogrendszerrel” szemben. A XVI. századra már az igazságszolgáltatás zavaraihoz vezetett az ország különböző térségeiben egymástól eltérő, gyakran egymásnak ellentmondó szokásjog léte, így szükség volt e normák bizonyos szintű összegyűjtésére és rendszerbe foglalására.²⁹

A többnyire kudarcokba fulladó kezdeményezések után a király Werbőczy Istvánt kérte fel a feladat elvégzésére. Nem állnak rendelkezésre pontos adatok arról, hogy mikor kapta a megbízást, de Werbőczy több éven keresztül dolgozott a könyvön. Munkáját ítélmesterek és a királyi törvényszék ülnökei segítették.³⁰ A mű végül 1514-ben került a Rákosmezőn ülésező országgyűlés elé, amely éppen a Dózsa György-féle parasztfelkelés véres leverése után ült össze. A mű bár elkészült, az országgyűlés végül nem fogadta el, így az – a szerzője nagy bánatára – soha nem emelkedett törvényerőre. Ennek ellenére a kora újkor egyik legjelentősebb jogi munkájáról van

szó, amely főként a magánjog, de a közjog területén is egyedülálló módon szerkesztette egybe ezen szokásjogi normákat.

A szentkorona-eszme tartalma, eredete és megjelenése a Tripartitumban

A szentkorona-eszmének két középkorra visszanyúló elmélet képezte alapját. Ez a két elmélet a koronaeszme és az organikus államelmélet voltak. Eckhart Ferenc azt írja, hogy a két teória eredetileg egymástól teljesen függetlenül alakult ki és egymástól elszigetelten fejlődött, ugyanakkor mindkettő egyházi eredettel rendelkezett.³¹ A koronaeszme lényege abban állt, hogy a királyi jogokat és magát a méltóságot is azonosította a koronával. Az organikus állameszme pedig az államot egy testként jellemezte, amelynek feje a mindenkori uralkodó, teste pedig a nép (ezt ebben a formában az egyház használta először csak később vonatkoztatták az elméletet az állam egészére). Azt, hogy a nép, vagyis a test körébe kik tartoztak, mindig az aktuális politikai erőviszonyok határozták meg.

Az említett két elméletre támaszkodva alkotta meg Werbőczy István sajátját, a szentkorona-tant. A gondolat lényege, hogy a király és a nemesek együttesen birtokolják a legfőbb hatalmat, amelyet kölcsönös függésben gyakorolnak.³² Az uralkodó hatalmát a nemesektől nyeri, akik ezt a koronázási aktussal ruházzák rá. A koronázási szertartással történik meg a nemesek által is birtokolt „hatalmi hányad” önkéntes átadása. Werbőczy elméletében tehát a királyi hatalom származékos jellegű. A Tripartitum első részének harmadik titulusában, amelynek címe: *„Nemességünk eredetéről. És hogy miképpen ruháztatott át fejedelmünkre a kormányhatalom?”*, kifejti azt is, hogy miképpen vesztette el a paraszti réteg jogát a hatalomgyakorlásba való beleszóláshoz. Werbőczy nem csak ebben az egy fejezetben beszél a szentkoronáról, rendszeresen hivatkozik rá a művében. Arra, hogy a Szent Korona hol foglal helyet a közjog rendszerében, nem ad egyértelmű választ. Helyenként egy lapon tárgyalja a király személyével, néhol párhuzamos intézményként említi a kettőt, megint másutt pedig a koronát tekinti a királyi felségjogok eredeti birtokosának, amelyekkel a király a koronázás után jogosult élni.

A szakirodalomban fellelhető igencsak pontos megfogalmazás szerint a szentkorona tan lényege, hogy a hatalom megosztottsága a király és a nemzet között úgy a törvényhozásban, mint a végrehajtó hatalom gyakorlása terén megnyilvánul. Ez azt

jelenti, hogy a magyar állam területe a „Szent Korona országai”, a király a „Szent Korona feje”, a polgárok a „Szent Korona tagjai” az állami javak pedig a „Szent Korona javai”. Még a magántulajdonnak is a Szent Korona az ősforrása, amelyre az uratlanná vált birtokok visszaszállnak.³³

Mindenesetre ahhoz nem férhet kétség, hogy az ország közjogi helyzetét, alkotmányát, a király és a nemzet közötti hatalomátruházó szerződést Magyarországon egyedülálló módon fejezte ki a szentkorona-tan. Horváth Attila alkotmánybíró szavaival élve *„a magyar állami főhatalom a Szent Koronáé, és csak ennek birtokában a királyé. Vagyis azok a királyi jogok, amelyeket a király ipso jure gyakorolt, csak a Szent Korona által illetik meg. (Például Károly Róbert is csak akkor lett teljesen legitim módon magyar király, amikor az esztergomi érsek a Szent Koronával megkoronázta.) Mindezekből következett, hogy a korona a politikai nemzet közéletben részt vevő egységének szimbóluma. Ez tulajdonképpen megegyezik a modern alkotmányosság azon tételével, amely az egész nemzetnek adja a szuverenitást. Werbőczy István Tripartitumában leírta, hogy a király és a nemzet együtt gyakorolják a hatalmat.”*³⁴

Zétényi Zsolt megfogalmazásában pedig a szentkorona-eszme a történelmi magyar alkotmányfejlődésnek „Magyarország Szent Koronája” elvont fogalmában, a történelmi-közjogi (írottjogi és szokásjogi) folyamatokban, illetve ezek jogirodalmi feldolgozásaiban kifejeződő alapvetése, amelynek nincs normaszövegszerű meghatározása.³⁵

A szentkorona-eszme évszázadokon átívelő hatása

Fontos szót ejtenünk arról is, milyen jelentőséggel bírt a szentkorona-eszme saját korán túlhaladóan, az elmúlt évszázadokban. A Tripartitum keletkezése után néhány évtizeddel bekövetkezett az ország három részre szakadása. Ahogyan erre Eckhart Ferenc is utal az általa írt alkotmánytörténeti tankönyvben, a feldarabolt államterületek egyetlen összetartó ereje a Szent Koronának tulajdonított, és mélységesen tisztelt hatalom volt. Legfontosabb szerepe ebben az időszakban természetesen az Erdéllyel való viszonyban öltött testet. Erdély a mindenkori erdélyi fejedelmek hatalma alá tartozott, és ezáltal a Királyi Magyarország kicsiny befolyással bírt a területre. A Szent Koronának a magyar állam területi egységét megjelenítő, szimbolikus erejét azonban a mindenkori erdélyi fejedelmek sem vitatták. A fejedelmek a szent korona „tagjaként”

kezelték Erdélyt, és ez biztosítékot jelentett a Habsburg uralkodók számára. A Szent Korona közjogi hatalmának elismertetésével biztosították a feldarabolt ország egységét, valamint ugyanez garantálta a Királyi Magyarország számára, hogy a török kiűzése után Erdély újból egyesül az „anyatesttel”.³⁶ Amit még fontos kiemelni ebből a korból, hogy az állampolgár (természetesen még nem modern értelemben véve) szintén a Szent Koronával kapcsolódott össze olyan módon, hogy a korona joghatósága alá tartozó területek polgárait jelentette.

Ez az organikus állameszméből levezetett elmélet, miszerint a szentkorona az ország területeinek birtokosa, több évszázadon átívelő pályát futott be és még a 20. században is hivatkozási alapul szolgált. Az ország területi integritásának „a Szent Korona integritása” a szinonimájává vált. A polgári korszakban a szentkorona-eszme, főleg Hajnik Imrének köszönhetően, új magyarázattal, új megközelítéssel jelent meg és így ismét jelentős szerephez jutott a közjogi gondolkodásban.³⁷ Ez az enyhén változó jelentéstartalom a Tripartitum polgári korszakban való továbbélésének sarkalatos pontja volt.

A 19. századra általánosan jellemző volt, hogy az állami vagyont, vagyis azokat a javakat, amelyekkel az állam rendelkezett, a „korona jószágai” elnevezéssel illették.³⁸ Eckhart Ferenc így fogalmaz: *„Magyarországon tehát külön-külön vagyona volt a szent koronának, mint az állam jelképének és mint a királyi méltóság kifejezőjének.”*³⁹ Az előző korokból továbbra is fennmaradt az a gondolat, miszerint a korona az államterület tulajdonosa, és mint az államterület tulajdonosának birtokjoga van az ország minden területére (gondoljunk csak az ország három részre szakadásánál az Erdéllyel kapcsolatos közjogi kompromisszumokra, vagy a horvát-szlavón területre, amelyet szintén a Szent Korona joghatósága alá tartozó területként tartottak számon).

Az 1848-as áprilisi törvények nagy változást hoztak sokak (állampolgári) jogállásában (Magyarország minden öt lakosából négynek az alapvető jogviszonyai megváltoztak). A leglátványosabb változást az hozta, hogy a Szent Korona joghatóságát kiterjesztették a nem nemesekre is.⁴⁰ Az állampolgár, vagyis a „szent korona alattvalója” tehát egészen mást jelentett a polgári korszakban, mint Werbőczynél. A szabadságjogok, a törvény előtti egyenlőség, és a közteherviselés deklarálásával az állampolgár fogalma is kibővült. A szent koronában manifesztálódó közhatalomnak immáron az egész nemzet birtokosává vált. Hajnik Imre, a modern szentkorona-tan

kiindulópontjának megalkotója a következőket írja: *„a szent korona a király és a nemzet között megosztott közhatalomnak, vagyis az alkotmányos közhatalomnak vált jelképévé, és minden nevezetesebb közjogi viszony alakulására befolyást vevő közjogi fogalom lett.”*⁴¹

A 19. századi történeti állomások közül nem mehetünk el amellett sem, hogy a kiegyezési törvényben a „magyar korona országai” megnevezés határolja el Magyarország területeit az „Ő felsége többi országai és tartományai”-tól. Ez a kifejezőmód természetesen a történelmi különállást volt hivatott hangsúlyozni.⁴²

Láthatjuk tehát, hogy Werbőczy tanai új köntösbe öltöztetve ugyan, de továbbra is meghatározó szerepet töltek be a közjogi elmékedésekben. A történeti alkotmányhoz való ragaszkodás következtében jogfolytonosságot hirdettek az évszázadokon átívelő alkotmányfejlődés, és a polgári alkotmány között. Így lett a szentkorona-eszmének a Werbőczy István által adott tartalma évszázadokon át a magyar állam és nemzettest egységének egyik legfőbb biztosítéka.⁴³

A Trianon utáni magyar „alkotmányozás” és a szentkorona-eszme

Az első világháborút vesztésként befejező országra a trianoni békeszerződés soha nem látott csapást mért. A Tanácsköztársaság diktatúrája után felálló, egymást váltó kormányok 1919 augusztusától nehéz helyzetben voltak. Az alkotmányozási folyamat a jogfolytonosság elvének szem előtt tartásával folyt. Legalábbis a politikai elit feltétlenül ragaszkodott a háború előtti alkotmányhoz, szinte teljes egészében. Változásokat csak a legkisebb mértékben voltak hajlandók elfogadni.

A „bethleni konszolidáció” ideje alatt ugyan továbbra sem született kartális alkotmány, azonban több alkotmányos kérdés megoldásra talált (választójog, önkormányzatok, országgyűlés). A már említett jogfolytonosság elvének kiemelkedő szerep jutott az alkotmányozás körül folyó vitákban. Az új politikai rendszer legitimációját az azt megelőző közjogi rendszerrel való kontinuitás hangsúlyozásában látták, így a történeti alkotmányba ágyazódás elengedhetetlen volt. Célkitűzésük az volt, hogy a felújított struktúra a „nemzeti” és „keresztényi” jelzőkkel legyen jellemezhető.⁴⁴ A szentkorona-tan, mint a hatalomgyakorlás legitimációja így újra napirendre került.

Az eszme a Horthy-korszakban új értelmet nyert és a politikai elit vesszőparipájává vált. A sok nézeteltérés ellenére egy dologban egyetértés volt a közéletet alakító erők között, és ez a monarchikus államforma melletti kitartás volt. A király intézményéhez nemcsak a hagyományörzés végett ragaszkodtak. A formálódó új rendszer ideológiai megalapozását a szentkorona-eszmében látták. A magyar állam egységét a szentkorona testesítette meg, és ezért a Horthy-korszak eszméje a királyság, a monarchikus államszervezet restaurációját eredményezte.⁴⁵ A Werbőczyre visszavezethető tan mindezek mellett konkrét politikai célok elérésének is tökéletes alapjául szolgált. A területi revíziónak, vagyis a megcsonkított ország területi egységének visszaállítására irányuló küzdelmeknek, szintén a szentkorona vált a szimbólumává.

Mint láthatjuk, Werbőczy István 1514-ben országgyűlés elé terjesztett Tripartituma, ha nem is ugyanabban a formában, mint akkor, még a két világháború közötti zűrzavaros időszakban is egyfajta közjogi mankóul szolgált, így még inkább a nemzeti összetartozás szimbólumává és közjogi legitimációs eszközévé vált.

A szentkorona-tan „továbbélése” az Alaptörvényben

E fent felvázolt folyamat a második világháborút követően, végső soron 1949-ben megszakadt. Nem megismételve a korábban már taglalt jogfolytonosság kérdéskörét, csupán arra szeretnék utalni, hogy a kommunista diktatúrában a szentkorona-eszme említés szintjén sem szerepelt a közjogi diskurzusban. A rendszerváltozást követően pedig a politikai/ideológiai kompromisszumok tömegének talaján életre kelő ideiglenes alkotmány sem tett lehetővé valódi értékválasztást, így a történeti alkotmány, a jogfolytonosság kérdése igazán csak 2010-ben került újra terítékre.

Kérdés, hogy mihez kezdhet a Szent Koronán alapuló közjogi hagyománnyal egy köztársaság? Márpedig az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése értelmezési keretté emelte a történeti alkotmány vívmányait, amelynek adott esetben – az alkotmány értelmezésére hivatott szerv alapos indokolásával – akár részét is képezheti a szentkorona-eszme valamely modern korra vonatkoztatott interpretációja.

A Szent Korona közjogi jelentőségét – legalábbis a mindenkori konzervatív oldal által ápolta hagyomány szerint – mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a koronát 2000-ben, az első Orbán kormány idején a Nemzeti Múzeumból a Parlament kupolatermébe szállították. Ez az aktus nagyon fontos szimbolikus lépés volt, amely éppen a Szent

Korona magyar államiságban betöltött szerepét hangsúlyozta. Az ünnepségen Göncz Árpád akkor köztársasági elnök úgy fogalmazott, hogy *„a Szent Korona jelenléte itt, ebben az épületben jelképertékű: közjogi értelemben évszázadokon át kifejezte hazánk alkotmányos főhatalmát, s e főhatalom eszmei birtokosa volt. Történelmünk korai évszázadaiban a patrimoniális felfogásnak, amely az országot a király magántulajdonának tekintette, ez szabott gátat, ez személyesítette meg az ország mindenkori önállóságát és függetlenségét, ez szabta meg társadalmi erőviszonyait.”*⁴⁶

Orbán Viktor miniszterelnök pedig elmondta, a Szent Korona tette lehetővé Magyarország számára, hogy Európa részévé váljon, és már önmagában ezzel is kiérdemelte, hogy *„magunkkal vigyük az új évezredbe, hogy ne múzeumi kegytárgyat, hanem a mindenkori magyar állam élő szimbólumát, a nemzeti egység kifejeződését lássuk benne.”*⁴⁷

Ezt követően azonban a Szent Korona szerepe még inkább felértékelődött, hiszen az Alaptörvényben, a Nemzeti Hitvallásban a következő fogadalom szerepel: *„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”*⁴⁸ A nemzeti hitvallás tehát a magyar állam jogfolytonosságát egyértelműen a Szent Koronához, nem csupán mint tárgyhoz, de mint közjogi fogalomhoz köti, így az ma is érvényes és hatályos hivatkozási alap lehet a szuverenitással összefüggő közjogi kérdésekben. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, a szentkorona-eszme valójában egy sajátos magyar szuverenitáselmélet, amely a kommunizmus éveitől eltekintve központi jelentőséggel bírt a magyar alkotmányosságban. A történeti alkotmány vívmányainak, valamint magának a Szent Koronának Alaptörvénybe kerülésével pedig újra figyelem irányult erre a kérdésre. Ennek ellenére ahhoz sem férhet kétség, hogy az eszme már nem használható fel úgy, mint 1949 előtt.⁴⁹

Összegző gondolatok

A történeti alkotmány vívmányainak felkutatása – az alkotmányos identitáshoz hasonlóan – rendkívül összetett feladat. Magyarország majdnem ezer éven keresztül a történeti alkotmány talaján állt, majd 1949-től a kartális alkotmányok időszaka köszöntött be, ennek ellenére nem lehet elvetni az állami fejlődés több évszázados hagyományát, valamint valamiféle jogfolytonosság kialakítását sem.

Az alkotmányozó 2010-ben úgy döntött, értelmezési elvként kötelezővé teszi az alaptörvényt értelmező intézmények számára a történeti alkotmány vívmányainak figyelembevételét – tehát az egyes jogintézmények történelmi gyökereinek feltárását döntéshozatalaik során. Az új fogalommal összefüggésben több beazonosításra váró kérdés közül a legfontosabbak: milyen időtávlatban nyúlik vissza a történeti alkotmány a múltba; pontosan mit jelent a vívmány kifejezés; hatályos joganyaggá vált-e, az Alaptörvény fölött helyezkedik-e el a normahierarchiában a történeti alkotmány?

E legfontosabb kérdésekre már körvonalazódó válaszok pedig a következők. Ami a történeti alkotmány időtávlatát illeti, a 19. századi, polgári korszakba való átmenetet elősegítő jogszabályok biztosan részét képezik, ettől függetlenül nincs kizárva korábbi joganyagok figyelembevétele sem. A vívmány kifejezés leginkább az európai jogban használt „*acquis communautaire*” fogalmával azonosítható, amely közösen elért eredményeket, értékeket foglal magában. A történeti alkotmány pedig továbbra is hatálytalan joganyag maradt, a normahierarchia csúcsán az Alaptörvény helyezkedik el, amelynek csupán értelmezésekor kell figyelembe venni az egyes jogintézmények jogtörténeti premisszáit. Az áttekintés konklúziója szerint a történeti alkotmány vívmányainak meghatározásával összefüggésben még sok tisztázni való akad, amely feladat leginkább az Alkotmánybíróságra hárul majd.

Felhasznált irodalom

- Az Alaptörvény és a történeti alkotmány – Csevár Nóra beszélgetése Szájer Józseffel. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajer52.pdf> (2021.07.28.)
- DR. SALAMON László: Az alkotmány két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%2020141205.docx> (2021.07.20.)
- ECKHART Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000.
- ERDÉLYI László: Az ezeréves magyar alkotmány. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem, Szeged, 1931.
- HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2014. http://www.networkpolice.hu/files/full_law.pdf#page=23
- HORVÁTH, Attila: Az alkotmányozáshoz. *A magyar történeti alkotmány tradíciói.* Alkotmánybírószemle 2011/1.
- Magyar Történet I–V. kötet: HÓMAN Bálint–SZEKFÜ Gyula, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1941., II. kötet.
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003.
- RIXER Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. http://jesz.ajk.elte.hu/rixer47.html#_ftnref76 (2021.07.20.)
- SZAKÁLY Zsuzsa: A történeti alkotmány és az alkotmányos identitás az Alaptörvény tükrében. Pro Publico Bono, 2015/2. http://real.mtak.hu/92610/1/2015_2.24-38..pdf (2021.07.20.)
- SZALMA József: A történeti alkotmány és a sarkalatos törvények. miskolci Jogi Szemle, 2017/2. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201702/4_szalmajozsef.pdf (2021.07.25.)
- TRÓCSÁNYI, László, SCHANDA, Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Alkotmanyjog/adatok.html (2021.07.20.)
- VARGA ZS., András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kögens rendelkezéseiben. Iustum Aequum Salutare 2016/4.

http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf
(2021.07.20.)

- VÖRÖS, Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4. 44-57.
- ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010.
<https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf> (2021.07.25)

Végjegyzet

¹ TRÓCSÁNYI, László, SCHANDA, Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_548_Alkotmanyjog/adatok.html

² ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. 27. <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf>

³ DR. SALAMON László: Az alkotmány két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%2020141205.docx>

⁴ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2014. 26.

⁵ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2014. 24.

⁶ DR. SALAMON László: Az alkotmány két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány. <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%2020141205.docx>

⁷ u.o.

⁸ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerkesztési Egyetem, Budapest, 2014. 25.

http://www.networkpolice.hu/files/full_law.pdf#page=23

⁹ ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarországért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. 25.

¹⁰ Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4.

http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf 85.

¹¹ Az Alaptörvény és a történeti alkotmány – Csevár Nóra beszélgetése Szájer Józseffel. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajer52.pdf>

¹² A módosító javaslatot 2018 májusában nyújtották be, a rendelkezések 2018. június 29-től hatályosak.

¹³ RIXER Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai.

http://jesz.ajk.elte.hu/riker47.html#_ftnref76

¹⁴ R) cikk (3) 3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival **összhangban** kell értelmezni.

¹⁵ Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4. http://hvgorac.hu/pdf/KJSZ_201604_44_57_VorosImre.pdf 54.

¹⁶ Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4.

http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf 87.

¹⁷ Az Alaptörvény és a történeti alkotmány – Csevár Nóra beszélgetése Szájer Józseffel.

<http://jesz.ajk.elte.hu/szajer52.pdf>

¹⁸ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014. 26.

http://www.networkpolice.hu/files/full_law.pdf#page=23

¹⁹ Horváth Attila: Az alkotmányozáshoz. *A magyar történeti alkotmány tradíciói*. Alkotmánybírószági Szemle 2011/1. 45.

²⁰ Erdélyi László: Az ezeréves magyar alkotmány. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem, Szeged, 1931. 15. o.

²¹ Trócsányi László: Az alkotmányozás dilemmái *HVG-ORAC*, Budapest, 2014. 44.

²² Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4.

http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf 89.

²³ u.o.

²⁴ Jakab András: Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. *HVG-ORAC*, Budapest 2011. 198.

²⁵ Lásd 23/1990 (X. 31.) AB határozat, Sólyom László párhuzamos véleménye.

²⁶ Dicsérte és kritizálta is az új alkotmányt Sólyom. 2011. április 15. 12:56

http://mandiner.hu/cikk/20110415_solyom_az_uj_alkotmanyrol

²⁷ Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybírószág gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4.

http://hvgorac.hu/pdf/KJSZ_201604_44_57_VorosImre.pdf 44.

²⁸ Bár szokásjogi gyűjtemény, ennek ellenére a tan nem csak a szokásjog szintjén élt tovább. „A Szent Korona-tan együttes és kölcsönösen korlátozott hatalomgyakorlást megállapító előbbi tételei több törvényben jelentek meg. Így az 1635. XVIII. tc.-ben kifejezetten, a magyar alkotmány megtartásának feltételét tartalmazó 1687. évi II. és III. tc., az 1715. évi. II. tc. és az 1723. évi I. és II. tc. szövegében követve, majd az 1791. évi XII. tc.-ben egyértelműen megerősíti a törvényhozás a Hármaskönyv I. rész 3. cím és II. rész 3. cím tételét: Magyarországon az országgyűlés és a király együtt alkothatnak törvényt, s ezen utóbbira az 1837. évi III. tc. mint alaptörvényre hivatkozik. Ez az elv van jelen az 1848. évi IV. törvénycikkben az országgyűlés évenkénti üléseiről, különösen annak 6. §-ában.”

ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarorszáért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. 27. <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf> 137.

²⁹ ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarorszáért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf> 174.

³⁰ Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. 158.

³¹ Eckhart Ferenc: A Szentkorona-eszme története. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2003. 117.

³² Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 97.

³³ Egyed István: Az ezeréves magyar alkotmány. Légrády Testvérek, Budapest, 1941. 252. In: RIXER Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai.

http://jesz.ajk.elte.hu/rixer47.html#_ftnref76

³⁴ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014. 28-29.

http://www.networkpolice.hu/files/full_law.pdf#page=23

³⁵ ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. *Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarorszáért Kulturális Egyesület, Budapest, 2010. <https://mek.oszk.hu/20000/20027/20027.pdf> 136.

³⁶ Eckhart Ferenc: A Szentkorona-eszme története. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2003. 159.

³⁷ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 243.

³⁸ Eckhart Ferenc: A Szentkorona-eszme története. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2003. 159.

³⁹ u.o.

⁴⁰ HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Horváth Attila (szerk.): Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2014. 32.

⁴¹ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 263.

⁴² 1867. évi XII. törvénycikk a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86700012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27>

⁴³ Magyar Történet I–V. kötet: Hóman Bálint–Szekfü Gyula, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 1941., II. kötet 590–591. oldal.

⁴⁴ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 282.

⁴⁵ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2003. 284.

⁴⁶ <https://www.origo.hu/itthon/20000101atkerult.html>

⁴⁷ <https://www.origo.hu/itthon/20000101atkerult.html>

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti Hitvallás.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

⁴⁹ SZAKÁLY Zsuzsa: A történeti alkotmány és az alkotmányos identitás az Alaptörvény tükrében. Pro Publico Bono, 2015/2. http://real.mtak.hu/92610/1/2015_2.24-38..pdf 28.